Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

№ 2

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 598 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr 8
Baxtiyor Islamov

Kichik biznesni rivojlantirishda "yashil" iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati 10
Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G'oipnazarov

Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System 16
Zufarova Nozima Gulamiddinovna

Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko'rsatkichlari va ekologik muammolar 24
Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich

Yashil budjetlashtirish va uni O'zbekistonda joriy etish istiqbollari 30
Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi

Iqtisodiyotda ta'lim va fan integratsiyasining asosiy yo'nalishlari 35
Yormatov Ilmidin Toshmatovich

Transport vositalari va yo'llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir 39
Agzamov Shaxboz Akmalovich

Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish 44
A. X. Salamov

Biznes-reja baliqchilik xo'jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida 48
Dosmuratova Shaxista Kengashovna

Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liqligi 55
Axmediyeva Aliya Toxtarovna

Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari 63
Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich

Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo'llari....67
Shamsiyev Nodir Muratovich

Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari....72
Shagazatov Oybek bahodirovich

Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo'nalishlari 76
Davlatov Sanjar Abdimannonovich

Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari 80
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich

Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformatsiyaning muhim yo'nalishlari....84
Yuldasheva Kamola Miraliyevna

O'zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida)....89
Yoriyeva Farangiz Murodillayevna

Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi....94
Nazarova Umida Avazovna

Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari....98
Mirzaxodjayev Alisher Botirovich

Globallashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish....103
Mirzayev Musurmon Umidullayevich

Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o'rni va ahamiyati....108
Fayziyeva Aziza Azamat qizi

Ta'lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili....113
Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich

Ta'minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish....119
Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi

Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari 123
Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich

Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан 129
Абдурахманова Матлуба Махамадаминовна

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari....135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich

Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish 141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva

Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili....148
Sultonboeva Munira bahodirovna

Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar....154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li

Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта 159
С. С. Алиева, А. Назаров

Erkin iqtisodiy zonalarning faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish....167
Sheraliyeva Saida Azatovna

Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari 170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich

Инклюзивное образование и его особенности....175
Зайнутдинова Умида Джалоловна

Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari....179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich

Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari....184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li

Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari....188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li

O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi....193
G. Adilova

Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash....197
Mardiyev Nurali

Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlari....203
Yaxyayeva Inobat Karimovna

Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili 207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li

Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari 213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari....221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna

O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar....226
Eshimov Alisher Dusmurodovich

Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi)....234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li

Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari....240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich

Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari 245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li

Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari....250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li

Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari....256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich

O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati
samaradorligini yanada oshirish....260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi

Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli 266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li

Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari....274
Sobirov Otabek Olimjonovich

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari 277
Kultayev Farxod Shavkatovich

Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish 281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich

O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari 284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich

Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari 288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna

Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati 293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li

Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtirishda tahlil qilish 297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi

Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari 302
Abdullayev Boburjon Akbaralievich

Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni 306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li

Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish 310
Mirzayeva Nargiza Batirovna

Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv 314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov

Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation 319
Mukhlisa Ikramova

Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri 325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev

Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba 329
Kadirova Sharofat Amonovna

Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО "Ўзтемирйўлйўловчи" 332
Н. Э. Кахарова

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi 337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li

"STEKLOPLASTIK" MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish 342
Musyeva Shoira Azimovna

Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari 348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova

Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans 353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova

Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligiini KPI orqali baholash uslubiyati 357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich

Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari 362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna

Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari 369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi

Процессы цифровизации АО "Hududgazta'minot" 373
Хусанов Кахрамон Нишонович

O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari 378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li

Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi 381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyevich

Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash 386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li

O‘zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o‘ziga xos xususiyatlari......394
Sh. Madraimov

Kapital bozorida sug‘urta kompaniyalar institutsional investor sifatida......397
Xasanova Lola Mamasharifovna

Yangi O‘zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko‘p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari......400
B. B. Berkinov

O‘zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo‘l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari......409
G‘afurov Umidjon Bahodir o‘g‘li

Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta’minlangan aholi qatlamini qo‘llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida)......413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich

Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari......420
Pardayev Ilhomjon G‘ulomjon o‘g‘li

Финансы или корпоративные финансы......426
Уринов Бобур Насиллоевич

In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features......432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi

Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo‘nalishlari......437
Jo‘rayev O‘ktam Panji o‘g‘li

Сокращение уровня бедности в Узбекистане......443
Амирджанова Ситора Суннат кизи

Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta’sirini baholash......448
S. B. Inoyatov

Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari......453
Maxmudov Rahimjon Hamid o‘g‘li

Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari......460
Ollokulova Feruza Mansurovna

Kambag‘allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta’minlashning muhim omili......463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich

Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati......469
Xalmuxamedova Zeboxon Babaxanovna

Tijorat banklari o‘rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta’minlash istiqbollari......473
M. Yuldosheva

Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari......480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna

O‘zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili......487
Mirzayev Mirza Abdullayevich

Oliy ta’lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini instituttsional tahlil qilish mexanizmi......492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna

Integrasiya sharoitida to‘qimachilik sanoatining rivojlanishi......499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna

Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o‘tkazish jarayonlarini takomillashtirish......503
Karamatova Noiba Husnitdinovna

Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta’minlashning nazariy jihatlari......510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich

Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ......517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович

O‘zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo‘llari......522
Sultanov Baxram Begdullayevich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях 526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна

Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri 534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi

Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin 539
Muminov Akmal Tulkunovich

Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri 543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich

Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari 548
Shukurov Ilxom Safarboyevich

Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari 555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi

Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi 560
Yuldashev G'iyos Turabekovich

Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari 564
Bayjanova Gozzal Sarsengaliyevna

Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish 570
Boltayev Abror Sayitmuradovich

Секреты интересного урока в начальной школе 577
Гараева Олеся Владимировна

Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni 580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna

Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi 584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich

O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida 591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

PROGRESS ПРОГРЕСС TARAQQIYOT

DEHQONCHILIKNI INNOVATSION ASOSDA RIVOJLANTIRISHNING XORIJIY TAJRIBASI

Yuldashev G‘iyos Turabekovich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Samarqand filiali mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada dehqonchilikning ijtimoiy-iqtisodiy mazmunidan kelib chiqib, bugungi kundagi xorijiy tajribani o‘rganish va qo‘llash zaruriyati asoslangan. Shuningdek, dehqonchlik bo‘yicha alohida mamlakatlarning rivojlanish xususiyatlari batafsil keltirib o‘tilgan. Maqolada AQSH, Yaponiya, Xitoy kabi mamlakatlarning dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirish borasidagi tajribalari yoritilgan va ulardan mamlakatimiz qishloq xo‘jaligida qo‘llash bo‘yicha xulosa va takliflar shakllantirilgan.

Kalit so‘zlar: dehqonchilik, qishloq xo‘jaligi, innovatsiya, xorijiy tajriba.

Abstract: This article is based on the need to study and apply modern foreign experience in the socio-economic maintenance of farming. The peculiarities of the development of individual countries in terms of agriculture are also mentioned in detail. The article describes the experience of countries such as the USA, Japan and China in the development of agriculture on an innovative basis, on the basis of which conclusions and proposals for its application in the agriculture of our country are formed.

Key words: farming, agriculture, innovation, foreign experience.

Аннотация: Данная статья основана на необходимости изучения и применения современного зарубежного опыта социально-экономического содержания фермерского хозяйства. Также подробно упоминаются особенности развития отдельных стран в плане сельского хозяйства. В статье описан опыт таких стран, как США, Япония и Китай, в развитии сельского хозяйства на инновационной основе, на основе которого сформированы выводы и предложения по его применению в сельском хозяйстве нашей страны.

Ключевые слова: фермерство, сельское хозяйство, инновации, зарубежный опыт.

KIRISH

Respublikamiz qishloq xo‘jaligi dehqonchiligini innovatsion asosda rivojlantirishda jahonning yetakchi davlatlari tajribalaridan foydalanish yangi iqtisodiy imkoniyatlarni ochib beradi.

O‘zbekistonda innovatsion asosda rivojlantirishni, xorijiy davlatlar tajribasini muhimligi to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev – “... biz O‘zbekistonni rivojlangan mamlakatga aylantirishni maqsad qilib qo‘ygan ekanmiz, bunga faqat jadal islohotlar, ilm-ma’rifat va innovatsiya bilan erisha olamiz” [1];

-“iqtisodiyotni yuqori sur’atlar bilan rivojlantirish uchun faol investitsion siyosatini izchil davom ettirish zarur”. “2020 yilda o‘zlashtiriladigan investitsiyalarning salmoqli qismi to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy sarmoyalar va kreditlar bo‘lishini alohida qayd etmoqchiman. Investorlarni qo‘llab-quvvatlash maqsadida ularga soliqlarni bo‘lib-bo‘lib to‘lash, infratuzilma yaratish xarajatlarini qisman davlat tomonidan qoplash mexanizmlari joriy etilmoqda” [2].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Iqtisodiyot tarmoqlarida innovatsion asosda rivojlanishda jahon tajribasining nazariy asoslarini shu yo‘nalishda qator ilmiy tadqiqot ishlari olib borgan Y.Shumpeter, E.Rojers, Ch.Edquist, N.Rosenberg [3-6] kabi olimlarning ilmiy ishlarida chuqur tadqiq qilingan.

Angliyaning Sasseks universiteti professori Roy Rotvelning fikricha, bizning innovatsion jarayon haqidagi tasavvurlarimiz oddiy chiziqli modellardan murakkab interaktiv modellar darajasiga rivojlanib bordi [7]. Uning “beshinchi avlod innovatsiyalari” tushunchasida innovatsiyalar ko‘p tomonlama jarayon, ya’ni korxonalarining tashqi va ichki integratsiyasini talab qiluvchi, axborot infratuzilmasining qo‘llanilishiga bog‘liq deb qabul qilinadi.

Abstrakt modellar bizga innovatsiyalarni boshqarishdagi muammolarni yaxshi anglashga yordam beradi, lekin shu bilan birga ko‘pincha bu modellarning qo‘llashda ehtiyot bo‘lish lozim. Bu modellarni qo‘llashda cheklovlar bo‘ladi. Masalan, innovatsiyalarni “texnologik turtki” chiziqli jarayoni (asosiy e’tibor ilmiy-texnik ishlanmalarga qaratiladi, foydalanuvchilar ta’siri esa inobatga olinmaydi yoki innovatsiyalarni harakatlantirish faqat bozor orqali yuz beradi, degan qarash bo‘lishi mumkin. Shu bilan birga innovatsiyalar faqat katta o‘zgarishlarga olib keluvchi ixtirolar emas, balki inkremental innovatsiyalardan ham iborat.

Odatda, innovatsiyalar hamma tushunadigan qoidalar asosida rivojlanadi, ya’ni barcha innovatorlar o‘zlarining yo‘nalishlarida yangilik yaratishga urinadi.

Ilk innovatsion modellarda innovatsiyalar chiziqli faoliyat olib borish ketma-ketligi sifatida namoyon bo‘ladi. Avvalga ilmiy tadqiqot natijalarining amaliyotga joriy etilishi orqali yangi mahsulotlar yaratilib bozoga chiqariladi (“texnologik turtki”) yoki bozorning o‘zi innovatsiyalarga ehtiyoj sezib korxonalarni innovatsiya yaratishga majbur etadi (innovatsiyalar manbasi: ehtiyoj bozor talabi bosimi gipotezasi [8]. Bu gipotezalarning kamchiliklari amaliyotga yaqqol namoyon bo‘ladi, aslida innovatsiyalar o‘zaro bog‘liq va muvozanatlashgan jarayon bo‘lib, ba’zida “texnologik turtki” ba’zida esa “bozor talabi bosimi” gipotezasi ustun keladi. Tajribalar shuni ko‘rsatmoqdaki, ko‘pchilik innovatsiyalar tartibsiz boshlanib, shakllanish bosqichlari davomida qayta ishlanadi va ba’zida shaklanish bosqichlari ketma-ketligi buziladi.

Innovatsiyani keltirib chiqaruvchi ehtiyojlar – bu odamlar yoki tashkilotlar o‘z imkoniyatlari maksimal darajasiga erishganda yoki undan qiniqmaslik natijasida ro‘y beradigan o‘zgarishlar asosida yuzaga keladi.

Innovatsiyalarni yaratishda tez-tez omadsizlikka uchraladi, rejalar o‘ta optimistik bo‘ladi, xatolar yig‘ilib boradi, salbiy sikllar rivojlanishi mumkin;

Innovatsiyalarni yaratuvchi bo‘limlar qayta tuzish odatda tashqi aralashuv – mutaxassislarni almashtirish yoki boshqa kutilmagan qarorlar orqali ro‘y beradi;

J.Abernati va K.B.Klark innovatsiyalar hayot siklini uch fazaga ajratadi [9]. Birinchisi “suyuq faza” – mahsulotda ba’zi o‘zgarishlar, ikkinchisi o‘tish fazasi – mahsulot yangi shaklga va xususiyatlarga ega bo‘ladi, uchinchisi esa ixtisoslashuv fazasi – mahsuotni ishlab chiqarish xarajatlari kamaytirilib, mahsulot bozorga chiqariladi.

Kleyton Kristenson birinchilardan bo‘lib, innovatsiyalarning bozor talabidan kelib chiqishiga e’tibor qaratdi [10]. Uning tadqiqotlariga ko‘ra har bir avlod almashganida ko‘pchilik korxonalar ayniqsa agrar soha haqida o‘z qonunlari o‘z vaqtida bozorni egallab turish bo‘yicha boshqalarga namuna bo‘lganiga va innovatsiyalarga investitsiya kiritganiga qaramasdan, yangi talablarga moslasha olmay bankrotlikka uchraydi. Kristenson yoritgan muammo agrar soha korxonalarining texnologik taraqqiyotiga moslasha olmasligida emas, balki yangi bozorlarning paydo bo‘lishi yangi ehtiyojlarning kelib chiqishi bilan bog‘liq. Umuman olganda ishlab kelayotgan korxonalar o‘zlarining asosiy mijozlari bilan ko‘p vaqt ovvora bo‘lib, uzoq muddatda ro‘y beradigan yangi bozorlarning paydo bo‘lish ehtimolini ko‘zdan qochiradi va natijada yangi o‘zgarishlarga moslasha olmaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqolada iqtisodiy tahlilning analiz va sintez, induksiya va deduksiya, taqqoslama kabi an’anaviy usullardan foydalanildi. Iqtisodchi olimlarning dehqonchilikni rivojlantirishga doir ilmiy-amaliy qarashlari tahlil qilindi va natijalari asosida xulosalar shakllantirilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

AQSh korxonalarida innovatsion faoliyatni ta’minlovchi alohida sharoitlar yaratilgan. Kiritilayotgan takliflarni tezkor tarzda joriy etish va uning samarasini darhol baholash uchun imkoniyatlar yaratilgan. Tashabbusni katta miqdordagi mukofot bilan taqdirlash siyosatini amalga oshirish yangiliklarni joriy etishning uzluksiz jarayoniga kuchli rag‘batlantiruvchi ta’sir ko‘rsatadi. Shunday, “Jeneral Motors” korporatsiyasi texnik-texnologik va tashkiliy ko‘rinishdagi har qanday taklifni 10 ming dollar atrofida rag‘batlantiradi. Korporatsiya har yili o‘rtacha bir xodimdan bitta taklif oladi va bu takliflarning uchdan bir qismi amaliyotga joriy etiladi.

AQShning innovatsion korxonalari obyektiv sabablarga ko‘ra yoki texnik takomillashmaganlik uchun amaliyotga joriy etish imkoniyati bo‘lmagan takliflarni ishlab chiqqan novatorlarni ham rag‘batlantiradilar. Ularga “Kompaniya faoliyatiga qiziqish bildirgani va uni rivojlantirishga harakat qilgani uchun” ramziy mukofoti beriladi.

AQShning innovatsion rivojlantirish venchen tadbirkorligi bo‘lgan texnologiyalar sohasiga yo‘naltirilgan. Shunga qaramay AQSh oxirgi 20 yilda eng katta venchur kapital bozori statistik ma’lumotlarga ko‘ra venchur investitsiyalar yuqori daromadli hisoblanadi. Ularning o‘rtacha daromadliligi 19 foizni tashkil etadi. Mamlakatlar miqyosida venchur kapital salmog‘ini qarab chiqqanda, AQSh va Kanada birgalikda jahonning 60 foiz venchur kapitalini, Yevropa 25 foiz, Osiyo 9 foiz, Afrika[2] foiz, Lotin Amerika va MDH davlatlari 1 foizni jalb qiladi. Shu bilan birga venchur kapitalining hajmi va tuzilishi mamlakatda innovatsion iqtisodiyot shakllanishiga kuchli ta’sir

o'tkazadi. Masalan, Amerikada venchur kapitali 50 yil davomida rivojlanib keldi. 1950-yillarda paydo bo'lib, 1970-80-yillarda odatiy xo'jalik shakliga aylandi.

Amerika innovatsion modeliga xos xususiyat bu davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan kichik venchur korxonalarini rivojlantirish hisoblanadi. Ilmiy-texnik tadqiqotlarning olib borilishi va sotilishi davlat tomonidan faol qo'llab-quvvatlanadi. Amerikada xususiy korxonalarning innovatsiyalarni yaratishdan olingan daromadi uchun soliq yuki past hamda bu korxonalar uchun qo'shimcha imtiyozlar mavjud.

Yaponiya fan va texnologiyalarining rivojlanishi bo'yicha AQSh dan keyin jahonda ikkinchi o'rinni egallaydi. Yaponiyada ham 1980-yillarning o'rtalaridan tarkibida venchur kapitali bo'lgan kichik innovatsion korxonalar iqtisodiy rivojlanishning innovatsion modelini shakllantirish asosi sifatida e'tirof etila boshlandi. Bu turdagi korxonalar hozirda Yaponiya yalpi ichki mahsulotning 52 foizni yetkazib beradi. Venchur biznesini moliyalashtirishda Yaponiyada xususiy kapital bilan birgalikda davlat ham faol qatnashadi. Ba'zida yuqori texnologiyali sanoatda innovatsiyalar diffuziyasiga erishish uchun davlat tomonidan yangi korporatsiyalar tashkil etiladi. Yirik shaharlarda birjadan tashqari qimmatli qog'ozlar bozorining mavjudligi yapon venchur biznesining tez rivojlanishiga o'z hissasini qo'shmoqda. Yapon siyosatining maqsadlaridan biri bu kichik, lekin bozor talabiga egiluvchan innovatsion korxonalarni yaratish hisoblanadi. Bu korxonalarda yangi texnologiyalarni va yangi mahsulotlarning yuritilishi tor ixtisoslik orqali amalga oshiriladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, har bir ishlab chiqarish sohasida, ayniqsa, agrar sohada tarmoq ilmiy tadqiqot muassasalari, konstruktorlik byurolari, tajriba ishlab chiqarish va innovatsion markazlar bo'lishi maqsadga muvofiqdir.

- "... mamlakatimiz uchun ilm-fan sohasidagi ustuvor yo'nalishlarni aniq belgilab olishimiz kerak. Har bir davlat ilm-fanning barcha sohalarini bir yo'la taraqqiy ettira olmaydi. Shuning uchun biz ham har yili ilm-fanning bir nechta ustuvor yo'nalishlarini rivojlantirish tarafdorimiz"
- "... ilm – fan yutuqlarini elektron platformasini, mahalliy va xorijiy ilmiy ishlanmalar bazasini shakllantirish lozim. Har bir oliy ta'lim va ilmiy tadqiqot dargohi nufuzli chet el universitetlari va ilmiy markazlari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yishi shart" [1].

Respublikamizda keng ko'lamli islohotlarni yanada rivojlantirish uchun innovatsion iqtisodiyotning taraqqiyotini xorijiy davlatlar tajribasida chuqur o'rganish maqsadga muvofiqdir. Bu borada bugungi kunda xalqaro miqyosda tez va innovatsion asosda fan va texnologiya yutuqlariga asoslanib rivojlanayotgan Xitoy davlati tajribasi ayniqsa, ahamiyatlidir.

Davlatning innovatsion siyosatning keng joriy etishi Xitoy iqtisodiy o'sishining asosiy harakatlantiriuvchi kuchiga aylandi. 1978-yildan beri Xitoyda fan va texnologiyalarni rivojlantirish bo'yicha bir nechta islohotlarning o'tkazilishi oliy ta'lim tizimining tez rivojlanishiga sabab bo'ldi. O'ttiz yil davomida amalga oshirilgan islohotlar o'rtacha 9 foiz iqtisodiy o'sishga erishishga zamin yaratdi.

Shu davrda milliy innovatsion infratuzilmada to'rtta muhim o'zgarish yuz berdi. Jahon talablariga mos keluvchi Xitoy universitetlarini shakllantirish maqsadida "211 loyiha" dasturining davomi bo'lgan "985 tashabbus" dasturi ishga tushirildi. Hukumat, shu bilan birga Xitoy fanlar akademiyasida davlat institutlarida tadqiqot sifatini oshirish maqsadida "Bilim innovatsiya tashabbusi" dasturini ishlab chiqildi.

Xitoyning fan va texnologiyalarni rivojlantirishga qaratilgan oxirgi o'ttiz yil davomida olib borgan siyosati innovatsion faoliyatni misli ko'rilmagan darajada rivojlantirdi. Xitoy fan va texnologiyasi rivojlanishini ilmiy-texnik ishlanmalarga yo'naltirilgan investitsiyalar; innovatsiya natijalari – patentlar, mahsulotlar va ilmiy maqolalar; fan ta'limi hamda texnologik sohalarda iqtidorlarni yetishtirishda namoyon bo'ldi.

Xitoyda fan va texnologiyaning rivojlanishi ta'lim sohasi va malakali kadrlarni yetishtirish bilan birga bordi. Ta'lim sohasida o'tkazilgan islohotlar ta'lim sifatini sezilarli oshirishga va universitetlarda o'qiydigan talabalar sonini keskin oshishiga zamin yaratdi. Masalan, universitet va institut bitiruvchilari 2002-yilda 1-mln yu 300 ming kishini tashkil etgan bo'lsa, 2012-yilda bu raqam olti millionni tashkil etdi. Universitetlarda iqtidorli talabalar sonining ko'payishi Xitoyning innovatsion tizimining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Shu bilan birga, bu islohotlar iqtidorli yoshlarni yetishtirishda ham o'z ta'siri ko'rsatdi. Masalan, "1000 ta iqtidor" dasturi xorijda bo'lgan ko'plab innovatsiyalarni yaratilishiga hissa qo'shgan xitoylik iqtidorli olimlar va tadqiqotchilarni qaytarishga erishdi.

Xitoyning fan va texnologiyalarni rivojlantirish siyosati (1970 yillarda boshlanib) to'rt bosqichda rivojlandi:

- tajriba bosqichi;
- tizimli islohotlar;
- chuqur islohotlar;
- uzoq muddatli rejalashtirish.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Jahon tajribalari shuni koʻrsatmoqdaki, davlat tomonidan qoʻllab-quvvatlanuvchi innovatsion dasturlar rivojlanayotgan davlatlarni rivojlangan davlatlar qatoriga tezroq olib chiqishi mumkin. Sogʻliqni saqlash, taʼlim tizimi va transport sohalariga innovatsiyalarni joriy etish rivojlanayotgan davlat fuqarolarining turmush darajasini tezroq oʻsishiga olib keladi. Shu bilan birga innovatsiyalar, xususan, xorijiy va davlat korxonalari oʻrtasida raqobatning kuchayishiga, mehnat bozori egiluvchanligi oshishiga va axborot kommunikatsiya texnologiyalari infratuzilmasining rivojlanishiga sabab boʻladi. Yuqoridagi ijobiy xususiyatlariga qaramay innovatsiyalarni boshqarish juda murakkab jarayon boʻlib, ularning rivojlanishi va taʼsirini baholash ancha qiyin.

Shunday qilib, innovatsiyalarni shakllantirishda va uni muammoli holatini tanqid qilishda va foydali jihatlarini qoʻllab-quvvatlashda alohida yondashuv muhim ahamiyatga ega.

Mamlakatimizda keng koʻlamli islohotlarni yanada rivojlantirish uchun innovatsion iqtisodiyotning taraqqiyotini xorijiy davlatlar tajribasida chuqur oʻrganish maqsadga muvofiqdir. Bu borada bugungi kunda xalqaro miqyosda tez va innovatsion asosda fan va texnologiya yutuqlariga asoslanib rivojlanayotgan davlatlar tajribasini oʻrganish va ijobiy tomonlarini qoʻllash ahamiyatlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi.//Xalq soʻzi, 2020-yil 25-yanvar.
2. Mirziyoyev Sh.M.Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi/Xalq soʻzi, 2018-yil 29-dekabr.
3. Шумпетер Й.А. История экономического анализа: в 3 т. – СПб.: Экономическая школа, 2003.
4. Rogers, E. M., Singhal, A., & Quinlan, M. M. (2014). Diffusion of innovations. In An integrated approach to communication theory and research (pp. 432-448). Routledge.
5. Edquist, C. (2010). Systems of innovation perspectives and challenges. African Journal of Science, Technology, Innovation and Development, 2(3), 14-45.
6. Kline, S. J., & Rosenberg, N. (2010). An overview of innovation. Studies on science and the innovation process: Selected works of Nathan Rosenberg, 173-203.
7. http://www.powernmodels.com/575/fwe-generations-ob-innovation-c-rotwel.
8. Siebert, R., & Zulehner, C. (2010). The impact of market demand and innovation on market structure. Working paper.
9. Abernathy, W. J., & Clark, K. B. (1985). Innovation: Mapping the winds of creative destruction. Research policy, 14(1), 3-22.
10. http://chaytoncharistensen.com

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov
Musahhih: Xondamir Ismoilov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda ""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.